

као закон. И ипак нећемо претерати, ако кажемо, да међу хиљадом хришћана, нема једнога кога би у својој радњи предводили ови закони. Њега руководи обичај његовог народа, његовог сталежа, његове вероисповести.

И тако има он, с једне стране, збир етичких начела, која му је открика вечита мудрост, да се по њима влада у животу, а с друге стране, гомилу свакидашњих назора и навика која се слажу са неким од оних начела, или се слажу донекле, или се не слажу баш никако. Он се клања храшћанским начелима, али следи у животу ова друга начела. Сви хришћани верују, да су благословени сви сиромаси и јадници који се муче; верују да ће пре проћи кроз иглене уши, него што ће богати доћи у царско небеско; верују да не ваља судити, а да не буде човек осуђен; верују да је грех клети се именом божјим да ваља љубити ближње, као и себе самог; верују да ваља дати и кошуљу ономе, који намузме огртач; да се не ваља бринуту за сутрашњи дан; верују, напосла, да онај који хоће да буде савршен, треба да прода сво имање своје и да га подели сиротињи. Људи су искрени, када кажу, да верују у те ствари. Они верују у то, као у све оно, што се увек хвали, а никад не напада. Али они верују у то, у смислу оне живе вере, која управља делима, баш исто толико, колико се по том управљају у животу. Ако ћемо рећи као што јесте, ове су нам науке зато, да запушимо противницима уста, и да буду као неки разлог, за све оно, што се чини као похвално. Али кад би неко хтео да напомене, да ове науке садрже у себи кијамет ствари, које нико и не мисли да чини, за тог човека би се рекло, да хпће да је паметнији од других. Науке ове не дирају у срце масу верујући, немају уплива на њихову унутрашњост. Светина их поштује по гласу, али нема оног осећаја које прелази са речи на дела, које присиљава дух да их размотри и узме за основ свом владању. Где год се пита шта треба радити, људи се осврћу, шта ради Петар и Павао и чекају да чују од њих у колико треба послушати Христа спаситеља.

Можемо сасвим поуздано рећи, да су први хришћани сасвим другачије радили; а да нису тако радили, не би се хришћанство, као вера презреног маленог народа, раширило и постало вером римске државе. Када су хришћански злотвори говорили: “ Погле како се хришћани љубе ” ( то се данас већ не може рећи ) заиста су они више него икада осећали шта им значи вера. С тим ће бити у свези, што се хришћанство споро распростире, па је после осамнаест векова, ограничено на европљане и њихове потомке. Бива, да и саме строго верујуће, које сасвим озбиљно схватају своју веру и строжије је узимају него што то обично бива, више узбуђује онај део, који пристаје уз Калвина или Кнокса или њима подобне личности. Христове речи спавају мирно у души и нису од већег утиска него неке друге умилне речи. Свакако има више узрока, зашто има више животне снаге код оних наука, које су као нека разлика у науци једне извесне секте, него код оних, које су у свим признатим сектама, и за које се учитељи тих секти више труде да им одрже важност- али је без сумње један од најважнијих узрока, шта би баш та наука секте, често доводи у сумњу и што се мора најчешће бранити од напада. И учитељ и ученици заспаће на стражи, ако није непријатељ у пољу.

Све ово важи о свим уобичајеним наукама и мудрости и науке живота и морала и верозакона. Сви језици и књижевности пуни су примедби о животу, о ономе шта значи живот и како га треба разумети. Свако зна ове примедбе, слуша и одобрава, и оне су постале сасвим обичне, али и онда свако разуме како треба када и лично осети и искуси у